

Den gamle (mannen) som Den andre

Feministisk filosofi og metode i Simone de Beauvoirs Alderdommen og Det annet kjønn

The old (man) as the Other

Feminist philosophy and method in Simone de Beauvoir's The Coming of Age and The Second Sex

Tove Pettersen

Professor i filosofi, Senter for Tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

Pettersens forskningskompetanse ligger i feltet feministisk filosofi, moralfilosofi og filosofihistorie. Hun har spesialisert seg på feministisk etikk med særlig vekt på omsorgsetikk og Simone de Beauvoirs eksistensfilosofiske etikk. Blant hennes siste publikasjoner er «Simone de Beauvoir and the 'Lunacy Known as 'Philosophical System'» (2020), «Caring for More Than Humans: Ecofeminism and Care Ethics in Conversation», «Less Travelled Texts: The Case of Women Philosophers» (2018), «Love – According to Simone de Beauvoir» (2017), *Simone de Beauvoir – A Humanist Thinker* (2015, med Annlaug Bjørnsnøs), «Kjønn og feminisme i norsk filosofi – noen betraktninger» (2015, med Inga Bostad).

tove.pettersen@stk.uio.no

Sammendrag

I *Alderdommen* (1970) fremsetter Simone de Beauvoir en filosofisk analyse av alderdom og eldre menneskers situasjon, og hevder at behandlingen de får er «skandaløs»; samfunnet «returnerer dem som en vare det ikke lenger er bruk for». Hun tilkjenner et like stort engasjement mot den urett som eldre utsettes for som hun gjør i *Det annet kjønn* (1949) når det gjelder undertrykkelsen av kvinner. Likevel påstår Beauvoir at alderdommen først og fremst er et problem for mannen, og det har blitt hevdet at *Alderdommen* er et verk om aldersdiskriminering hvor mannens aldringsprosess gjøres til norm – ikke et feministisk verk på linje med *Det annet kjønn*. I denne artikkelen argumenterer Tove Pettersen for at det nettopp er den feministiske filosofien Beauvoir utvikler i *Det annet kjønn* som ligger til grunn for hennes undersøkelser av undertrykkelse og diskriminering av eldre. I tillegg demonstrerer Beauvoirs omfattende analyse av alderdommen at hverken alder eller kjønn kan studeres uavhengig av hverandre. Alder og kjønn virker sammen, og må ses i lys av den situasjon disse fenomenene fremtrer i hvor også klasse er av stor betydning. *Alderdommen* kan derfor leses som et verk hvor Beauvoir viser hvordan ulike former for undertrykkelse virker sammen og bidrar til marginalisering og diskriminering av eldre.

Nøkkelord

Simone de Beauvoir, *Alderdommen*, *Det annet kjønn*, feministisk filosofi, Den andre, aldersdiskriminering, alderisme

Abstract

In *The Coming of Age* (1970), Simone de Beauvoir presents a philosophical analysis of old age and the elderly's situation, and claims that the treatment they receive is "scandalous"; society 'returns them as a commodity that is no longer needed.' She exhibits the same level of commitment regarding the injustice to which the elderly are exposed as she does in *The Second Sex* (1949) when it comes to the oppression of women. Nevertheless, Beauvoir claims that old age first and foremost is a problem for men, and it has been argued that *The Coming of Age* is a work on age discrimination where the male aging process is made the norm – not a feminist work on par with *The Second Sex*. In this

article, Tove Pettersen argues that it is precisely the feminist philosophy that Beauvoir develops in *The Second Sex* that enables her to analyze the oppression and discrimination of the elderly. Additionally, Beauvoir's comprehensive analysis of old age demonstrates that neither age nor gender can be studied independently. Age and gender intersect, and must be seen in light of the situation in which class is of great importance. Thus, *The Coming of Age* can be read as a work in which Beauvoir shows how different forms of oppression work together and contribute to the marginalization and discrimination of the elderly.

Keywords

Simone de Beauvoir, *The Coming of Age*, *The Second Sex*, Feminist Philosophy, The Other, Age Discrimination, Ageism

Alderdommens problem er først og fremst «et mannlig problem» skriver Simone de Beauvoir i *Alderdommen* (1970). Det er blant annet dette utsagnet som har fått lesere til å hevde at *Alderdommen* ikke er et feministisk verk, men en bok om aldersdiskriminering hvor mannens aldringsprosess er normen (Deutscher, 2014; Weiberg, 2014; Weiss, 2014). I denne artikkelen argumenterer jeg for at det nettopp er den feministiske filosofien Beauvoir utviklet i *Det annet kjønn* (1949), som ligger til grunn for hennes analyser av alderdommen.¹ Ved å undersøke sentrale likhetstrekk mellom *Alderdommen* og *Det annet kjønn* viser jeg hvordan Beauvoir bruker sin filosofi om kvinnen som Den andre til å analysere alderdommen og eldre menneskers situasjon.² Jeg diskuterer også hvordan klasse gjennomtrenger analysen av alderdommen, og avslutningsvis hvordan Beauvoirs undersøkelse av hvordan alder samvirker med kjønn og klasse synnliggjør hvordan hennes feministisk filosofi i *Alderdommen* åpner seg mot andre fagfelt.

I *Det annet kjønn* gir Beauvoir en dyptgående filosofisk analyse av kvinners situasjon både i fortid og nåtid. Spørsmålene hun stiller er hvorfor kvinner som gruppe har (og har hatt) mindre frihet enn menn, hvilke argumenter og begrepskonstruksjoner som brukes i legitimeringen av undertrykkelsen, hvordan situasjonen erfarer, hvordan den kan endres – og hvorfor den bør endres.³ For å svare på disse spørsmålene utvikler hun ikke bare en original terminologi og metode som griper marginaliserte gruppers situasjon og erfaringer fra et filosofisk perspektiv (Pettersen, 2020), hun trekker også veksler på en omfattende humanistisk kunnskapstradisjon hvor spørsmål knyttet til likestilling og kjønnsforskjeller har stått sentralt (Pettersen & Bjørnsnøs, 2015). I dag – mer enn 70 år etter at *Det annet kjønn* ble publisert – regnes verket som en filosofisk og feministisk klassiker, og det har hatt en unik virkningshistorie: *Det annet kjønn* har trolig påvirket mange kvinner og menns selvforståelse i tillegg til relasjonen mellom dem, og dermed også menneskers hverdagsliv. Gjennom innflytelsen på kvinnebevegelser har verket også ført til samfunnsmessige endringer, og det har bidratt til utviklingen og etableringen av nye akademiske disipliner som feministisk filosofi, feministisk teori og kjønnsstudier (Pettersen & Wiestad, 2013). *Det annet kjønns* resepsjon og innflytelse demonstrerer det transformative potensialet feministisk filosofi og humanistisk forskning kan ha. Samtidig viser Beauvoir, særlig i *Alderdommen*, også viktigheten av et radikalt tverrfaglig samarbeid hvor også samfunnsfag og naturvitenskap er nødvendig for å kunne forstå de gamles situasjon (Bergesen, 2020). I dag øker størrelsen på gruppen av eldre

-
1. Denne artikkelen er en revidert og utvidet versjon av første del av min tiltredelsesforelesning «Det dreier seg om et mannspørsmål: Alder kjønn og feministisk filosofi i Simone de Beauvoirs *Alderdommen*», Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, UiO, 8. mai 2019.
 2. Hva som kjennetegner Beauvoirs filosofi, og hvorfor den kan karakteriseres som feministisk filosofi, er drøftet i Pettersen 2020.
 3. Hvorfor undertrykkelse av kvinner (og andre grupper) er galt, forklarer Beauvoir i *Phyrrhus og Cineas. Tvetidighetens Etik* (2009).

mennesker raskere enn noen annen aldersgruppe.⁴ I møte med denne store demografiske endringen er det nødvendig å filosofere over hva alderdom er, hvilke holdninger og handlinger eldre møtes med – og hvordan de bør møtes. *Alderdommen* er et velegnet utgangspunkt for nettopp dette.

1. Faktisitet og væren – mennesket sett utenfra og innenfra

Starter vi med å studere arkitekturen til disse to storverkene finner vi slående likheter (Deutscher, 2014, 2017; Weiss, 2014; Bjørnsnøs, 2016). På samme måte som *Det annet kjønn*, har også *Alderdommen* to hoveddeler. Første del tar for seg alderdommen «sett utenfra». Beauvoir anlegger et eksternt perspektiv, og gjennomgår biologiske aspekter knyttet til aldring, hun ser på etnologiske og historiske variasjoner i hvordan eldre blir behandlet og oppfattet, og på deres situasjon i sin egen samtid. I del to, kalt «Væren-i-verden», beskriver hun hvordan den gamle erfarer aldring og alderdom, altså alderdommen «sett innenfra». Beauvoir tar utgangspunkt i den unike levde erfaringen, hovedsakelig bygd på eksempler fra Frankrike og USA, men sammenfatter og identifiserer noen felles trekk ved hvordan alderdommen erfares og forstås blant annet gjennom sin eksistens-fenomenologi. Hun gir oss et førstepersons perspektiv på hvordan alderdommen oppleves og fremtrer; hun beskriver blant annet de kroppslige erfaringene knyttet til alderdommens biologiske endringer, hvordan eldre opplever sin samfunnsmessige posisjon, og hun utdyper eksistensielle dimensjoner knyttet til alderdommen. Videre analyserer hun disse erfaringene blant annet med utgangspunkt i sin eksistensialistiske frihetsetikk og marxistisk teori.

Vi finner altså en tilsvarende todeling av *Det annet kjønn* hvor første del «Fakta og myter» med sin gjennomgang av biologiske, historiske og kulturelle aspekter ved kjønn har klare paralleller til første del av *Alderdommen*, mens del to i *Det annet kjønn* «Levd erfaring» gir et eksistens-fenomenologisk portrett av kvinners egne erfaringer fra barndom til alderdom med tydelige likhetstrekk til de gamles levde erfaring i siste del av *Alderdommen*. Todelingen er imidlertid ikke uttrykk for et dualistisk syn på menneske, det er kun et analytisk grep hun tar for å beskrive menneskets komplekse situasjon. Menneskenes vilkår er tvedtydige (Beauvoir 2009, 147): Vi er både determinerte av omgivelsene og frie, vi er både biologiske, sosiale, historiske og eksistensielle vesener.

2. Andregjøring

En annen påfallende likhet finner vi på de første sidene i de to verkene. I *Alderdommens* innledning tilkjenner Beauvoir et like stort engasjert mot den urett hun mener begås mot eldre, som det hun uttrykker i *Det annet kjønn* når det gjelder kvinner. I *Det annet kjønn* er hun irritert på vegne av kvinner, i *Alderdommen* er hun opprørt på eldres vegne. Hun bruker sterke ord for å beskrive situasjonen til eldre i sin samtid: Den er 'skandaløs'. Samfunnet returnerer dem som en vare det ikke lenger er bruk for, de kastes på 'skraphaugen'. Behandlingen er 'kriminell', den er barbarisk og forkastelig, eldre behandles som en 'pariakaste' (Beauvoir, 2016, s. 8–13). Det Beauvoir gjør med disse formuleringene er ikke bare å formidle observasjoner, erfaringer og analyser, hun fordømmer også den diskriminering hun

4. FNs rapport «World Populations Ageing» slår fast at i et globalt perspektiv vokser gruppen av eldre mennesker (det vil si 60 år og eldre) mer enn noen annen aldersgruppe. Blant eldre vokser gruppen av mennesker over 80 år raskest. Det blir estimert at det i 2030 vil være flere personer over 60 år enn under 9 år, og at det i 2050 vil det være flere over 60 år enn under 24 år. Kvinner lever i snitt 4,6 år lenger enn menn, men gjennomsnittlig levealder for menn er antatt å øke slik at denne forskjellen er ventet å bli utjevnet (2017: 3).

mener eldre utsettes for. I *Alderdommen*, som i *Det annet kjønn*, er det etikken hun utviklet i *Tvetydighetens Etikk* (1949) som forklarer hvorfor det er galt å undertrykke: Mennesket er grunnleggende fritt, og undertrykkelse er et absolutt onde fordi det «skjer en forringelse av eksistensen til et 'i-seg-selv', og av friheten til faktisitet» (Beauvoir, 2000, s. 47).

På *Alderdommens* første sider punkteres også de mange myter som tilslører realitetene om alderdommen, for eksempel at gamle nyter livet mer, finner sinnsro eller transformeres til vise hvithårede, erfarne og ærverdige gamle hevet over den menige – eller til sorgløse senile tosker som har «gått i barndommen». Mytene fungerer som bekvemme illusjoner som «lar oss tenke at de gamle er lykkelige og kan overlates til sin skjebne, til tross for alle de plagene vi vet de har» (Beauvoir, 2016, s. 596–597). Mytenes funksjon er å forene samfunnets skandaløse behandling av gamle med den «psevdo-humanistiske moralen» de fleste i dagens samfunn forfekter. En tilsløring av realitetene er imidlertid ikke et nytt fenomen:

Siden antikken har de andre voksne prøvd å se på menneskets lodd i et optimistisk lys; de har tillagt de alderstrinnene de ikke selv var på, dyder de ikke hadde; Barnet var uskyldig, de gamle hadde sinnsro. Man ønsket å betrakte slutten av livet som løsningen på alle opprivende konflikter. Det er forøvrig en bekvem illusjon. (Beauvoir, 2016, s. 596)

Det er ikke bare gamle menneskers lodd de privilegerte lukker øynene for, det gjelder «barn i nød, unge lovbrytere og funksjonshemmede» (Beauvoir, 2016, s. 265). Det som eventuelt kan «legitimere» motsetning mellom den skandaløse behandlingen og den psevdo-humanistiske moralen er nettopp det de ulike mytene om disse gruppene har felles; de fremstilles som *annerledes* enn oss. Eldre andregjøres ved at de ikke betraktes som fullverdige mennesker (Beauvoir, 2016, s. 8). Det Beauvoir argumenterer for her, og som er grunnleggende for hennes filosofiske analyse av de gamles situasjon, er at den gamle blir behandlet og betraktet som Den andre.

3. Kategorien Den andre

Kategorien 'Den andre' står sentralt i *Det annet kjønn* når Beauvoir skal forklare kvinners situasjon: Å betrakte kvinnen som Den andre, legitimerer kvinneundertrykkelse. I *Alderdommen* vil Beauvoir altså forklare undertrykkelsen av eldre, og hun gjør det ved å videreføre begrepsapparatet fra *Det annet kjønn*: Også den gamle blir gjort til Den andre (Beauvoir 2016, s. 10; Deutscher, 2003, s. 289). I Beauvoirs analyse har termen Den andre to betydninger, og begge er virksomme også når det gjelder undertrykkelse av eldre: På samme måte som kvinnen ofte er Den andre i betydningen kjønn nummer to, det vil si underordnet i et sosialt hierarki hvor mannen er den første når det kommer til makt, innflytelse, status og ressurser er også eldre underordnet i det sosiale hierarkiet sammenlignet med middeladrende.⁵ Når denne forskjellsbehandlingen ikke er berettiget snakker vi om diskriminering; kjønnsdiskriminering og aldersdiskriminering.

Og videre, slik kvinnen er Den andre i betydningen *annerledes*, det vil si tillagt en *alteritet* som gjør dem til avvikende, mangelfulle, defekte og ufullstendige mennesker sammenlignet med en bestemt type menn, blir også eldre oppfattet slik jamførte med middeladrende. Når det gjelder kjønn, som Beauvoir påpeker i *Det annet kjønn*, går denne tanke-

5. I *Alderdommen* bruker Beauvoir hovedsakelig de tre kategoriene «barn», «voksen» og «gammel». Noen ganger benevnes voksne også som «middeladrende». Dessuten har hun også noe å si om en «svært spesiell kategori», nemlig «hundreåringene» I denne artikkelen følger jeg Beauvoirs begrepsbruk, og bruker dessuten «gamle» og «eldre» synonymt.

gangen tilbake til Aristoteles' karakteristik av kvinnen, et syn argumentert for også av andre feministiske filosofer (Okin, 1989; Lloyd, 1995). Denne andregjøringen er en prosess hvor et subjekt betrakter andre subjekter som radikalt forskjellig fra seg selv og medlemmene i egen gruppe. Vi snakker om en holdning hvor andre tilskrives negative og generaliserende stereotyper på bakgrunn av for eksempel kjønn, alder og rase. Dette kan føre til sexisme, alderisme og rasisme, som i sin tur kan medføre marginalisering, eksklusjon, objektivering og dehumanisering av enkelte mennesker og grupper (Plumwood, 1993, s. 48–55; Fisher 2014, s. 111). Det er nettopp andregjøringen, denne konstruksjonen av andre (i dette tilfellet den gamle) som Den andre, som legitimerer den «skandaløse» behandlingen av eldre; de kan støtes ut av fellesskapet og urettmessig forskjellsbehandles fordi de betraktes som radikalt annerledes enn aktive middelaldrende.⁶

4. Herren og slaven, kvinnen og den gamle mannen

I *Det annet kjønn* er Beauvoirs analyse av forholdet mellom kvinne og mann inspirert av Hegels fremstilling av det selvbevisste individet i *Åndens fenomenologi* (1807), særlig hans herre-slave-dialektikk (Hegel, 1999, s. 121–123).⁷ Samtidig både utfordrer og bryter hennes dobbeltsidige begrep om Den andre med Hegels analyse. For det første, i herre-slave-analogien underspilles de økonomiske, materielle og sosiale forholdene i kampen mellom bevissthetene (Beauvoir, 2009, s. 148). I *Det annet kjønn* utfyller Beauvoir Hegels idealistiske forklaring ved å trekke inn kontekst når hun påpeker kvinners tradisjonelle sosioøkonomiske avhengighet av mannen: Når kvinner utsettes for kjønnsdiskriminering er muligheten til å hevde seg som likeverdige med mannen mindre. Det samme gjelder i alderdommen, på grunn av aldersdiskriminering fratras også eldre muligheten til å hevde seg som likeverdige med den middelaldrende; de har ikke de nødvendige ressursene. For det andre, Beauvoir viser også at Hegels analogi, anvendt på kvinne-mann-relasjonen, bryter sammen på det mest sentrale punktet: Gjensidig annerkjennelse kan faktisk ikke oppnås. Det skyldes at i motsetning til Hegels slave, er kvinnen «det uvesentlige som aldri vender tilbake til det vesentlige» (Beauvoir, 2000, s. 199). Gjensidig anerkjennelse mellom kjønnene er ikke mulig så lenge kvinnen, ulikt Hegels slave, tillegges alteritet og blir betraktet som den radikalt andre. Relasjonen er ikke dialektisk, for motsetningene kan ikke oppheves. Gjensidig annerkjennelse kan ikke oppnås så lenge kvinnen betraktes som et ufullstendig menneske. Kvinnen kan derfor ikke bli mannens likeverdige slik slaven kan det med herren i Hegels analogi.⁸

Men herren er ikke bare hannkjønn, han er også voksen. Det samme er Hegels slave. Hos Hegel avviker hverken slaven eller herren fra det 'fulle mennesket'. De tilhører begge «den samme arten», de er bare ulikt situert når det gjelder makt. Når kvinner (og andre grupper utsatt for radikal andregjøring) ikke blir betraktet som fulle mennesker, er de heller ikke reelle parter i den hegelianske dialektikken. Kvinner, mennesker med nedstatt funksjonsevne, ikke-hvite, og også barn, faller utenfor denne kategorien; de bryter med den normerende forståelsen av 'menneske'. Guttebarnet er imidlertid på vei *inn* i denne kategorien, mens den gamle er på vei ut, eller er allerede ute.

6. Viser de eldre samme følelser og behov som unge, blir de sett på med forakt, skriver Beauvoir. For eksempel blir kjærlighet og sjalusi hos eldre betraktet som opprørende, seksualitet som frastøtende, vold som latterlig (2016: 3). Den annerledeshet eldre tillegges kan også vekke forakt og avsky, og transformeres til det Juila Kristeva (1992: 1–31) kaller «abjection».

7. Andre steder i *Det annet kjønn* stiller hun seg sterkt kritisk til Hegel og det hun kaller Hegels naive doktriner om kjønnsforskjeller.

8. Slik sett er det flere likheter mellom Aristoteles' slave og Beauvoirs kvinne enn med Hegels slave.

Det Beauvoir altså analyserer ved hjelp av kategorien Den andre i *Alderdommen* er hvordan alder diskvalifiserer mannen fra herre-slave-dialektikken, enten han har hatt rollen som herre eller slave. Den gamle mannens eksklusjon er ikke utelukkende knyttet til et eventuelt tap av makt og sosioøkonomisk status. For selv om den gamle ofte også er Den andre i betydningen underordnet i et sosialt og økonomisk hierarki, vil også den materielt privilegerte gamle mannen rammes. Ekskluderingen er endelig og radikal fordi den gamle mannen blir andregjort på grunn av sin alder, og alderen kan ikke reverseres. Så lenge både herren og slaven er voksne menn,⁹ foreligger gjensidig anerkjennelse alltid som en mulighet. Den eksklusjon som følger med alder er imidlertid uopprettelig og permanent fordi muligheten til å oppnå gjensidig anerkjennelse hviler på forutsetningen om at motparten betraktes som en person, det vil si innehar evnen til å sette opp et transcendent mål for tilværelsen, og viljen til å bevege seg mot dette. «Gjensidighet krever hovedsakelig at jeg ut fra min egen teleologiske dimensjon griper den andres» (Beauvoir, 2016, s. 266). Kvinner har ikke (alltid) blitt tilkjent personstatus, blant annet fordi deres mål har blitt forstått som gitt fra naturens side: å reproducere arten. Den middelaldrende mannen derimot, er betraktet som kapabel til å definere sine egne mål, han kan skape, produsere og transcendere. Men slik er det ikke med den gamle mannen.

Tiden tar ham mot et mål – døden – som ikke er hans mål, som ikke er stilt opp av et prosjekt. Det er derfor han fremstår som en 'fremmed art' for de aktive individene, en de ikke kjenner seg igjen i. (Beauvoir, 2016, s. 266)

Det er altså alderismen, ikke den kronologiske alderen i seg selv, som fratrar ham statusen som transcendent vesen, som gjør ham til et mangefullt menneske uten full personstatus.

Å ikke lenger bli anerkjent som en person, stemmer likevel ikke med den indre erfaringen eller selvforståelsen. Den eksterne «objektive sannheten» om den gamle mannen er ikke den «subjektive sannheten» (for å si det med Kierkegaard). Sett utenifra er han kun en dødsdømt som venter på fullbyrdelsen av dommen, sett innenifra vet han ofte ikke lenger hvem han er.

5. Alderdommen som mannsproblem

I *Det annet kjønn* er altså kvinnen Den andre, i *Alderdommen* er Den andre den gamle. Kampen mellom bevissthetene, som i *Det annet kjønn* er en kjønnskamp kvinnen ikke kan vinne før sexismen opphører, blir i *Alderdommen* erstattet av en kamp for anerkjennelse mellom generasjoner. I *Det annet kjønn* er gjensidig anerkjennelse mellom kvinne og mann problematisk gjennom hele livet fordi den gjensidige anerkjennelsen Hegel legger opp til altså forutsetter at både herren og slaven tilhører samme kategori, nemlig kategorien mann. For menn blir gjensidig anerkjennelse et problem de møter først sent i livet, når de på grunn av alder flytter fra kategorien mann til kategorien gammel. Dermed skilles de også ut fra det «fullendte menneske», som så ofte har vært synonymt med «mannen» slik Beauvoir påpeker i *Det annet kjønn*, og betraktes og behandles som et «laverstående vesen» (Beauvoir, 2016, s. 268).

Går vi dypere inn i kategorien Den andre i *Alderdommen*, oppdager vi altså at den gamle Beauvoir beskriver som Den andre stort sett er en mann. Beauvoir har blitt kritisert for å snakke på vegne av menn i *Alderdommen*, for ikke å la veldig gamle kvinners stemme

9. Her kan for eksempel «funksjonsfriske», «lik etnisitet», «lik hudfarge» legges til. Beauvoirs analyse kan altså utvides, men her velger jeg å se nærmere på kategoriene kjønn og alder.

komme frem (Deutscher, 2014, s. 29), og for å tilsløre eldre kvinners spesifikke utfordringer (Weiss, 2014, s. 61–63; Weiberg, 2014, s. 66). Det har også blitt hevdet at Beauvoir i *Alderdommen* først og fremst er en talsperson for eldre, ikke feminist:

In this book she is not primarily interested in the gender differences of the aging process [...] She is outraged by the fact that in her view old people have an even worse standing than the female sex or black people [...] In this book she is not primarily a feminist but an advocate for the aged. (Weiberg, 2014, s. 66–67)

Og sant nok, Beauvoir behandler alderdommen først og fremst som et mannproblem, ja hun sier eksplisitt at det er det: «Siden vi lever i en mannlig verden» er «alderdommen først og fremst et mannlig problem» (Beauvoir, 2016, s. 267). Men det er nettopp den feministiske filosofien hun bruker til å undersøke kvinners situasjon i en «mannlig verden» hun viderefører i analysen av alderdommen og de gamles situasjon. Denne filosofiske analysen er feministisk blant annet fordi den adresserer undertrykkelse og marginalisering med utgangspunkt i kjønn, og har et emansipatorisk mål. For også den gamle befinner seg i en mannlig verden. Derfor er konsekvensene av Eldres marginalisering, det å bli gjort til Den andre, forskjellig for kvinner og menn – både sett utenifra og sett innenifra. Og Beauvoir har faktisk ganske mye å si om akkurat dette.

Alderdommen synes å være verre å takle for mange menn enn for mange kvinner, hevder Beauvoir. Det kan forklares med at (de aller fleste) kvinner gjennom et langt liv har utstrakt erfaring med å være Den andre, og det i begge betydningene begrepet har hos Beauvoir. Kvinner har opplevd å være den radikale andre lenge før de trer inn i alderdommen. Som gammel får kvinnen «bare» et nytt lag med alteritet; i tillegg til sexismen kommer alderismen. Fordi kjernen i alderismen, alteritet, er kjent fra før gjennom sexismen, kommer ikke alderdommens andregjøring som en overraskelse på kvinner. For dem kom det store sjokket i puberteten, da de ble tvunget inn i den «skamferte kategorien» kvinne og ble Den andre – en transformasjon som er utførlig analysert i *Det annet kjønn*. Kontradiksjonen mellom den indre erfaringen av å være et subjekt, og den eksterne bedømming av henne som et objekt har hun levd med siden barndommen. Kvinners status har alltid vært «de evig umyndige», skriver Beauvoir. Mange menn har derimot ingen (eventuelt bare sporadisk) erfaring med alteritet før de blir klassifisert som gammel. Derfor oppleves det å bli gammel som en katastrofe for mange menn. Den katastrofen som inntreffer er den plutselige endringen i statusen; fra ansvarlig voksen til et avhengig objekt (Beauvoir, 2016, s. 464–465).

Vi kan selvfølgelig innvende at også den gamle kvinnen har gjennomgått en betydelig forandring, for eksempel at kvinners påståtte tap av skjønnhet i alderdommen gjør at de foraktes og ses på med avsky, og at Beauvoir overser betydningen av denne endringen (Weiss, 2014; Weiberg, 2014). Men avsky overfor det «kvinnelige» er kvinner godt kjent med fra før, og mange synes det å unnsnippe menns evaluerende blick er en befrielse. Heller ikke eldre kvinners manglende reproduktive evne ser Beauvoir som et tap. Tvert imot: «Da er kvinnen blitt kvitt hunddyrets treldom [...] hun er i samsvar med seg selv». Denne «fysiologiske selvstendigheten gir seg utslag i en helse, en likevekt og en kraft de ikke hadde tidligere» (Beauvoir, 2000, s. 74–75). Dessuten, også den gamle mannen taper noe, påpeker Beauvoir. Han taper mannens styrke og potens og blir foraktet både av kvinner og andre menn for dette. Her kan vi legge til at denne forakten ikke skyldes foraktet det «mannlige», slik det gjør med det «kvinnelige», men mangelen på sådan. Derfor kan det å bli kvitt det «kvinnelige» oppleves som en befrielse for gamle kvinner, mens det for gamle menn kan erfares som en katastrofe i forhold til en tradisjonell forståelse av maskulinitet. Som gamle blir menn de-maskuliniserte

(Deutscher, 2014, s. 33) Ernest Hemingway, skriver Beauvoir, begikk selvmord når han ikke lenger klarte å opprettholde bildet av seg selv som «vital overflod og vitalitet» (Beauvoir, 2016, s. 385).

I tillegg til at den gamle blir Den andre i betydningen alteritet, blir ofte den gamle også Den andre i det sosiale og økonomiske hierarkiet, hovedsakelig fordi de mister sin tilknytning til arbeidslivet og blir ikke-produktiv. Også her rammes kvinner og menn forskjellig, i alle fall i samfunn hvor menn oftere er yrkesaktive. Som gammel mister mange menn statusen, anerkjennelsen og autoriteten som følger med tilknytningen til arbeidslivet. Tilgangen til den offentlige sfæren svekkes. Menn kan faktisk miste alle sine privilegier, sin frihet og uavhengighet. Statusen som Den andre som følger med alderdommen, forandrer dem brått og fullstendig i både egne og andres øyne. De fremstår som De(n) andre, som rene objekter «på en mye mer radikal måte enn kvinnen» (Beauvoir, 2016, s. 108). Kvinner har i sine tradisjonelle roller – som mor, datter, kone – bare unntaksvis hatt status som den første, den har far, sønn, husbonde og forsørgeren hatt. Tradisjonelt har også kvinnen vært dypere involvert i private og familiære relasjoner, og dermed skapt muligheter for transcendens gjennom disse relasjonene. Dette er relasjoner som vedvarer uavhengig av alder, økonomisk status eller hvorvidt en er produktiv i arbeidslivet. «Når de er gamle, er de fremdeles tilstede for andre, på godt og vondt» (Beauvoir, 2016, s. 585). Beauvoir argumenterer altså for at fordi mange kvinner ikke har sin identitet og status sterkt knyttet til yrkeslivet, men til familien og privatsfæren, blir overgangen til alderdommen lettere (Weiss, 2014, s. 57). Selv om kvinner ofte lever lenger med mindre penger, skriver Beauvoir, klarer de seg ofte bedre. De lever mer tilfredsstillende liv fordi deres identitet ikke har vært så skarpt adskilt fra privatlivet slik den har vært for mange menn. De har fortsatt en rolle å spille i hjemmet og i familien, spesielt overfor barn og barnebarn, som tillater dem å være aktive og som fastholder deres identitet.

Paradoksalt nok, de privilegerte gifte menn som har hatt «luksusen» av å ikke involveres i hjem og familie, men viet seg til et yrke, vil i alderdommen ha vanskeligheter med å finne en rolle i privatsfæren som de plutselig blir henvist til (Beauvoir, 2016, s. 20). Derfor, skriver Beauvoir, «frykter kvinnene at ektemannen skal gå av med pensjon: levestandarden går ned; de får pengeproblemer; han er hele tiden i hælene på dem; det blir mer å gjøre hjemme. Kvinnen kan bli en hustrann, han føler seg i veien og våger ikke lenger «å skjære seg en skive brød uten å be om lov» (Beauvoir, 2016, s. 329). Han blir ydmyket overfor kona, og ofte overfor sønnene som er bedre tilpasset det moderne livet og har høyere status enn ham. Det er bare i enkelte svært velstående miljøer at noen kvinner gleder seg ved tanken på å se mer til ektemannen, skriver hun. Nå kan det selvfølgelig innvendes at Beauvoir her gir en tradisjonell og heteronormativ fremstilling; hun forutsetter at de fleste eldre kvinner er koner, mødre, bestemødre, at de ikke har hatt noe særlig til yrkeskarriere (Weiss, 2014, s. 58). Dermed ekskluderer de som ikke har levd på denne måten, inkludert de som er enslige. Men Beauvoir insisterer: «Denne tolkningen gjenspeiler den normale utviklingen hos et gjennomsnittlig ektepar» (Beauvoir, 2016, s. 321). Det hun er interessert i å få frem her er hvordan alderdommens andregjøring først og fremst er et mannsproblem fordi alderdommen for menn innebærer et radikalt brudd i status; han går fra å være Den første til å bli Den andre, fra subjekt til objekt i alle deler av livsverdenen.

Det er altså ikke den kronologiske alderen *per se*, men transformasjonen fra å fritt kunne transcendere til å bli innestengt i en immanens som i alderdommen typisk rammer mannen hardere en kvinnene. Tap av status gjelder imidlertid ikke bare for den enkelte mannen i hans relasjoner med familie og arbeidsliv, det gjelder også for mannen som historisk subjekt, hevder Beauvoir. Kvinnen «har aldri vært et subjekt i menneskets historie»

(Beauvoir, 2016, s. 108), men fordi hun har blitt sett på som en ressurs, har hun i det minste spilt en viss rolle i menns maktkamp. Og når kvinnene har oppnådd forbedringer i sin posisjon er det fordi de, og også andre undertrykte, har kjempet for å bedre sin stilling, for å oppnå frihet og likhet. Selv om kvinnen (ofte) har vært økonomisk avhengig av en aktiv voksen mann, har hun likevel i kraft av sine roller som hustru og mor kunnet forsvare seg på grunn av sin nytteverdi, hun kan levere «sengehygge, gjøre tjenester og husarbeid» (Beauvoir, 2006, s. 268).

Men selv om alderdommens andregjøring for kvinner ikke kommer med samme overraskelse som for menn, blir likevel gamle av begge kjønn maktesløse sammenlignet med den middelaldrende. Både kvinner og menn er uten våpen ifølge Beauvoir; «de reproducerer ikke; de produserer ikke; de er ikke noe annet enn en byrde» (Beauvoir, 2016, s. 108). De tjener ikke til noe, de er uten maktmidler. I et kapitalistisk samfunn er derfor både gamle kvinner og gamle menn uten betydning, hevder Beauvoir. Både i dag og i et historisk perspektiv er det nemlig klassekampen, ikke kjønnskampen, som hovedsakelig styrer måten alderdommen tar tak i et menneske på (Beauvoir, 2016, s. 17).

6. Klassekamp som generasjonskamp

Sett utenifra er et av de mest fremtredende kjennetegn ved eldres situasjon at de ofte ikke er produktive i arbeidslivet lenger, og hovedgrunnen til at denne gruppen andregjøres er først og fremst av økonomisk karakter: De er en økonomisk byrde. Når arbeiderene har sluttet å være nyttig og ikke lenger kan yte maksimalt, blir de kastet ut av samfunnet (Beauvoir, 2012, s. 342). Det er i den utbytende klassens interesse å ødelegge solidariteten mellom arbeideren og den uproduktive gamle ved å betrakte dem som De(n) andre, hevder hun videre. Men dette bruddet mellom generasjoner kan bare skje dersom de produktive middelaldrende lukker øynene for realitetene og lever i ond tro. For faktum er at de som nå er aktive også er de kommende inaktive, og at det å ta seg av de gamle er en investering i egen fremtid. I andre samfunn med bare den minste grad av anstendighet – hun viser til det hun kaller landbrukssamfunn og noen primitive samfunn – er de middelaldrende klar over at deres situasjon i morgen er den samme som den de tilbyr de gamle i dag. Denne kontinuiteten, dette helhetsperspektivet synes å være borte i mange samfunn. I et kapitalistiske samfunn hvor profittmaksimering er det mest sentrale, er perspektivet et annet: Det som ikke lenger er lønnsomt blir kassert (Beauvoir, 2016, s. 5–6). Gamle blir redusert og deklassert når det gjelder ressurser og innflytelse, de blir utsatt for aldersdiskriminering og alderisme. Den kampen (eller mangelen på sådan) om anerkjennelse Beauvoir skisserer i *Alderdommen* er altså ikke primært den mellom kvinne og mann, mellom herre og slave, men mellom generasjoner. Og generasjonskampen blir forstått som en klassekamp, en kamp mellom de produktive middelaldrende og de uproduktive gamle.

Beauvoir er fullstendig klar over at det er to hovedgrupper eldre: rike og fattige. De fattige utgjør imidlertid en stor majoritet, og det er stort sett dem hun snakker om (Beauvoir, 2016, s. 10). De har brukt mesteparten av livet på å utføre slitsomt og underbetalt arbeid, og har derfor ikke mulighet til å igangsette spennende hobbyer som de kan videreutvikle som pensjonister. Resultatet av et langt arbeidsliv er en utslitt kropp og dårlig råd – så nei; myten om å nyte livet og realisere seg selv som pensjonist stemmer ikke for flertallet. Eldre blir riktignok ikke utbyttet i det kapitalistiske arbeidssystemet lenger, og får dermed en frihet de ikke hadde tidligere. Men det sørgelige faktum er at når eldre endelig har muligheten til å være frie, har de ikke det de trenger for å kunne bruke denne frihet (Beauvoir, 2016, s. 6). De har ikke hatt mulighet til å dyrke sine interesser mens de stod i arbeid, og nå har de hver-

ken helse eller ressurser til å starte noe nytt (Beauvoir, 2016, s. 264). Både den biologiske aldringsprosessen, de sosiale, psykologiske og eksistensielle sidene ved det å eldes påvirkes altså ikke bare av kjønn, men også av en klassetilhørighet som gjør forandring vanskelig.

Et av de fortvile aspektene ved de elders situasjon, er at de er ute av stand til å forandre den. De 2,5 millioner fattige gamle i Frankrike er spredd, uten noen solidaritet seg imellom, og uten pressmiddel fordi de ikke lenger spiller noen aktiv rolle i landets økonomiske liv. (Beauvoir, 2016, s. 338)

Dette er også en av forklaringene Beauvoir bruker i *Det annet kjønn* når hun skal klarlegge hvorfor kvinner ikke gjør opprør og forandrer sin situasjon; de lever spredt blant mennene som de er avhengige av og har derfor liten mulighet til å organisere seg eller skape seg et annet liv (Beauvoir, 2000, s. 39). De gamle er i en lignende situasjon: «De fattige flytter ikke til Florida, og har ingen politisk innflytelse. De er svake, undertrykte og maktesløse» (Beauvoir, 2016, s. 339).

Likevel, det de gamle har felles er alderismen. Mangelen på annerkjennelse rammer på tvers av både kjønn og klasseinndeling; for også de økonomisk privilegerte som faktisk har reist til Florida vil før eller siden merke blikket fra omgivelsene som dømmer dem til 'gammel', og ser på dem som en underlegen art. Det er, skriver Beauvoir, en myte at «så lenge du føler deg ung, er du det» (Beauvoir, 2016, s. 348). Vi er bare unge så lenge andre betrakter oss som det, og «enten vi vil det eller ikke, må vi til slutt overgi oss til de andres synspunkt» (Beauvoir, 2016, s. 354). Det innebærer å bli utstøtt fra den definisjonen av menneske hvor «menneske» blir forstått som som den produktive, autonome voksne. Utfrysingen av den gamle går så langt at vi faktisk retter den mot oss selv: Vi nekter å gjenkjenne oss selv i den gamle. Ingen forestiller seg selv som gammel, de tror ikke det vil skje dem selv, skriver Beauvoir. Når vi er unge, tenker vi: Det vil aldri skje med meg! Noen sier til og med at de heller vil ta livet av seg enn å bli gammel. Hvorfor? Fordi døden representerer *intet*, og gjør at vi kan unnsnippe alderdommens problemer. Men saken er at når den tiden kommer, så vil de fleste heller leve enn å dø. Vi har bare to valg – å bli gammel eller dø. Likevel kommer alderdommen som en overraskelse på de fleste, vi ser på alderdommen som noe som bare angår andre. Vi må slutte med dette selvbedraget. For før vi vet hva vi skal bli, kan vi ikke vite hva vi er, vi må gjenkjenne oss selv i den gamle kvinnen eller mannen og ikke tillegge dem en annethet – for de er oss selv i fremtiden (Beauvoir, 2016, s. 10–13).

7. Myter og sosiale kategorier

I innledningen til *Alderdommen* stiller Beauvoir spørsmålet «Hva er det å eldes?» (Beauvoir, 2016, s. 17), og etablerer også med dette spørsmålet en klar forbindelse til det innledende kjernes spørsmålet i *Det annet kjønn*, nemlig «hva er en kvinne?» (Beauvoir, 2000, s. 33).¹⁰ På samme måte som med «kvinne», avviser hun at «gammel» kun er en biologisk kategori. Likefult bidrar utbredte forestillinger om henholdsvis «det feminine» og om «alderdommen», slik hun viser i første del av begge verkene, nettopp til å understøtte at både «kvinne» og «gammel» i all hovedsak er biologiske kategorier. Disse mytene, både om det evige feminine og om alderdommen, artikulerer vesentlige fellestrekk ved personer som plasseres i disse kategoriene. Desto mer essensialistiske disse fellestrekene fremstilles, desto lettere er det å legitimere andregjøringen. La oss se nærmere på noen utbredte forestillinger om eldre, slik Beauvoir beskriver dem, og også hvordan mytene avkreftes.

10. «Svaret» på hva en kvinne er, er selvsagt interessant, men faller utenfor rammene for denne artikkelen.

En typisk karakteristikk av eldre er at de er så opptatt av penger. Det er definitivt noe riktig ved en slik skildring, for det finnes gamle som har dødd av sult med penger under madrassen, skriver Beauvoir. Men Eldres gjerrighet er ikke biologisk betinget; det er en respons på samfunnets andregjøring. Det å ha penger, det å eie noe, kan indirekte gjenopprette eller fastholde den gamle som et subjekt. Dersom den gamles væren i verden knyttes til vedkommens eiendom, er det ikke fullstendig opp til andre mennesker å bestemme hvem den gamle er eller ikke er. Denne forsvarsmekanismen har imidlertid sin egen fare; andre kan ta rikdommen – i verste fall kan det å holde på penger og eiendom føre til at den gamle blir tatt livet av (Beauvoir, 2016, s. 241). Og gjerrighet kan også bli en mani og ta nevrotiske former fordi den eiendom den gamle søker tilflukt i for å unngå angsten for å bli fullstendig verdiløs, også blir gjenstand for angst.

Et annet kjennetegn ved den gamle er vaner og rutiner. I enhver alder kan det selvsagt være rasjonelt å etablere vaner og rutiner (Beauvoir, 2016, s. 574). Men hos gamle blir dette til kjepphester som for utenforstående synes å være helt uten betydning: Alle tingene må være på sine faste plasser; stolen, hatten, klokka, paraplyen, benken i parken, og alt må skje til faste tider. Det minste avvik gjør den gamle veldig opprørt, så opprørt at det for andre fremstår som et helt uforståelig kontrollbehov. Inngrodde vaner og rutiner kan skape store problemer; de gamle vil for eksempel ikke være med på utenlandsreiser mer fordi den vanlige maten ikke finnes der. De vil ingenting. De kutter kommunikasjonen med omverdenen og later som de ikke hører, og de har mange hemmeligheter, særlig når det gjelder sin økonomi. «Ordene preller av på dem så lenge det ikke er i deres interesse å ta dem inn, for da blir de mirakuløst i stand til å gripe dem» (Beauvoir, 2016, s. 579).

Beauvoir nekter altså ikke for at det er noe riktig i de utbredte mytene om den gamle; gamle *kan* være gjerrige, gretne, lite fleksible, uvillige til å lære noe nytt, etc. Også her er det en tydelig parallell til *Det annet kjønn* hvor hun sier seg enig i at kvinners karakter kan være sytende og klagende, bitter, at kvinner ofte fremstår motsigelseslysten, forsiktig, smålig, ikke har sans for sannhet eller nøyaktighet, mangler moral, løgnaktig, og spiller skuespill slik mange har karakterisert henne (Beauvoir, 2000, s. 648, 698). Men disse karaktertrekk ved kvinner er, poengterer hun, ikke diktert av deres hormoner, de ligger ikke forutbestemt i deler av hennes hjerne, på samme måte som de gamles karaktertrekk heller ikke er bestemt av biologiske faktorer som utfolder seg med nødvendighet ved en bestemt alder. Det handler om karaktertrekk som utvikles av mennesker som blir andregjort. Karaktertrekkene er både et forsvar mot deres avhengige og utsatte situasjon, og et uttrykk for den undertryktes protest. Gjerrigheten er, for eksempel, på en ene siden et forsvar mot å bli deklassert i det sosiale hierarkiet og et forsøk på å ikke bli fullstendig andregjort. Samtidig kan det også være en form for aggresjon mot den urettferdighet de opplever, og kan brukes som hevn for eksempel mot barna (Beauvoir, 2016, s. 588). Når gamle nekter å kommunisere og holder ting hemmelig, er dette et forsvar mot deres sårbare situasjon: Jo mindre folk vet om dem jo mindre er sjansene for å bli lurt og manipulert. Videre kan det å nekte å kommunisere eller delta også være en protest mot det å være i verden helt på andres premisser:

Et trekk som er slående hos beboeren på sykehjem – og særlig hos mennene – er at de er skitne. Men hva så? De er kastet på skraphaugen, så hvorfor skulle de overholde reglene for anstendighet og hygiene? ... Å nekte å spise, gå ut, vaske seg, å foreta seg merkelige ting, det er vanligvis måter å kreve sin rett på. (Beauvoir, 2016, s. 592–593)

På lignende måte kan vi si at når kvinner stadig kommer for sent til avtaler, eller later som hun ikke forstå selv de enkleste resonnementer, slik Beauvoir beskriver det i *Det annet*

kjønn, kan dette forstås som et subtilt opprør mot en overmakt de ikke, av ulike grunner, utfordrer direkte.

Det er blant annet dette Aristoteles ikke åpner for når han karakteriserer kvinner og eldre. Han overser at mennesker «tilpasser sin atferd til sin situasjon» (Beauvoir, 2016, s. 592). I Aristoteles *Dyrenes historie* er kvinnen sjalu, klagene, skamløs, løgnaktig, slø, hun har lett for å gråte og for å miste motet og håpet, hun skjeller og smeller, og har det med å slå. Når Aristoteles sammenligner unge og gamle i *Retorikken* er gamle feige, mistroiske, skamløse, uten lidenskap, selvopptatte og med trang til holde lange taler om seg selv og sin egen fortid. Beauvoirs oppgjør med disse mytene representerer en filosofisk ideologikritikk. Hun vil avsløre forvrengninger og feil i tenkningen om disse gruppene. Hennes poeng er at de utbredte forestillingene om kvinner og eldre ikke er et nøytralt utgangspunkt for teori-konstruksjon, men sosialt produserte stereotyper som opprettholder bestemte maktstrukturer og interesser. Aristoteles er bare ett eksempel på en filosof som har latt fordommer og falske generaliseringer om enkelte grupper være utgangspunkt for politiske og etiske teorier. Beauvoir er imidlertid ikke kun opptatt av å påpeke at slike forestillinger er feiaktige. Som feministisk filosof er hun også interessert i å avdekke hvordan mytene konstrueres, hvordan de blir til falske premisser i teorier som brukes til å legitimere og opprettholde spesifikke maktstrukturer og bestemte interesser, og dermed bidrar til undertrykkelse. Og hun bruker denne analysen i et frigjøringsøyemed. Her står teorien om kvinnen som Den andre sentralt, Beauvoir bruker denne teorien som verktøy til å punktere forestillinger om både kvinner og eldre, om det feminine og om alderdommen. Hun utfordrer således et tanke-gods som går tilbake til antikken hvor feilslutningen består i å naturalisere og universalisere sosialt konstruerte trekk ved disse gruppene. Kvinner er ikke født løgnaktige, ulogiske, med et sammensurium av tanker i hodet – de blir slik. Biologien forårsaker ikke at gamle ved en viss alder kan bli gjerrige og vanskelige, det skyldes deres situasjon. Ikke bare har mange tidligere filosofer feilaktig fremstilt disse trekkene som uttrykk for natur. Filosofer har legitimert samfunnsstrukturer, arbeidsfordeling, holdninger og handlinger med utgangspunkt i slike naturaliserte vrangforestillinger. Analysen av slike «premisser» står sentralt hos mange feministiske filosofier og teoretikere (Wollstonecraft, 2003; Okin, 1989; Lloyd, 1995; Gilligan, 1982).¹¹ Beauvoir føyer seg inn i denne rekken, og bruker tilsvarende analyse på alderdommen.

Beauvoirs filosofi utfordrer imidlertid også en forenklet forståelse av dikotomien natur/kultur, både ved å tydeliggjøre hvor determinerende omgivelsene kan være og ved å understreke at biologi også spiller en rolle. Selv om Beauvoir avviser at det finnes en kvinnelig og en gammel natur, argumenterer hun for at kulturens preging kan være så sterk at den former disse gruppene væremåter; hvilke karaktertrekk og handlinger de tilkjenner, hvilke valg og prioriteringer de gjør. Hennes situasjonsbegrep slik det fremkommer både i *Det annet kjønn* og i *Alderdommen* kan i tillegg til å være en ideologikritikk, også være en utfordring til en forenklet teori om kulturell konstruksjon og til den banale versjonen av den eksistensialistiske påstanden om at vi fritt kan velge hvem vi vil være. Sosial konstruksjon kan skje gradvis og langsomt eller brått og brutalt, og den kan medføre en varig transformasjon av individenes bevissthetsstruktur og kroppslige væren i verden (McWeeny, 2017).

11. Mary Wollstonecraft er ett eksempel. I *Vindication* erklærer hun seg langt på vei seg enig i samtidens beskrivelse av kvinnen som svake, følsomme og nytelsessyke. Men hun nøyer seg ikke bare med å observere, eller ta disse «fakta» som utgangspunkt for sin teori, hun vil også forklare hvordan disse kjønnsforskjellene har oppstått. Hvordan kan det ha seg, spør hun, at kvinner «ender opp med å forakte den friheten de ikke har styrke til å kjempe for å oppnå?» (Wollstonecraft, 2003: 82). Svaret til Wollstonecraft ligger nær Beauvoirs: Der er deres ufrie situasjon som har tvunget frem disse karaktertrekkene.

Erfaringer knyttet til det å bli kategorisert som kvinne eller gammel kan altså føre til helt reelle endringer, både fysisk og mentalt. Når andregjøringen blir internalisert og kroppsliggjort, og ikke minst sosialt og kulturelt belønnet, avtar også motstanden fra de stigmatiserte gruppene. Men nettopp fordi det å sette seg egne mål og ha muligheten til å etterstrebe disse er en vesentlig del av det å være menneske, representerer denne andregjøringen en dehumanisering. Og videre, fordi trangen til å transcendere er endel av det å være menneske, tar ofte behovet for å utrykke seg som et autonomt vesen andre veier hos den som blir undertrykket; kvinner «forygler sitt bur» og forsøker seg på en psevd-transcendens ved å leve gjennom mann og barn, mens gamle tar stålkontroll på sine eiendeler og uttrykker sin autonomi ved å nekte å delta i rutiner de ikke selv har autorisert.

8. Alderdommen – et kulturelt faktum

Når Beauvoir skal forklare hva alderdom er, gjør hun det langs fire hoveddimensjoner. Alderdom er både et biologisk, sosialt, psykologisk og eksistensielt fenomen. Til sammen utgjør disse dimensjonene den gamles situasjon, og kan frembringe bestemte typer adferd og erfaringer. Også her kan vi trekke en parallell til hennes analyse av kjønn: I *Det annet kjønn* presiserer Beauvoir at selv om biologiske kjensgjerninger er viktige, kan de ikke alene gi oss svaret på hva en kvinne er og hvorfor hun er Den andre (Beauvoir, 2000, s. 76, 80). For å forstå hva en kvinne er, må vi undersøke hvilken plass hun har i verden (Beauvoir, 2000, s. 33). «Det dreier seg om å forstå hvordan naturen er blitt tatt opp igjen i henne i løpet av historien, det dreier seg om å forstå hva menneskeheten har gjort med menneskeheten» (Beauvoir, 2000, s. 80). På samme måte som «kvinne» og «mann» ikke kun er biologiske, men også sosialt konstruerte kategorier (med psykologiske, eksistensielle og materielle dimensjoner) som individene plasseres i, gjelder dette også for alderskategorier. For også «for å forstå alderdommens virkelighet og betydning er det altså helt nødvendig å undersøke plassen de gamle er gitt, hvilken forestilling man gjør seg om dem til ulike tider og på ulike steder» (Beauvoir, 2016, s. 46–47).

I *Alderdommen* viser altså Beauvoir hva menneskeheten gjør med eldre. Hun aviser en essensialistisk oppfatning av aldring hvor kronologisk alder determinerer iboende og uforanderlige egenskaper, karaktertrekk og handlemåter. Det finnes ikke én essens som forener alle eldre og skiller dem fra andre grupper, slik det heller ikke er én essens eller et trekk som skiller eller forbinder alle kvinner, jøder eller fargede. Riktignok kan disse gruppene ha noen felles erfaringer og likheter som kan danne grunnlag for et felleskap og lede til politisk handling. Men det er ingen dyptgående forskjeller eller likheter som adskiller eller binder dem sammen som separate gruppe. De tilhører alle først og fremst kategorien «menneske». På samme måte som «kvinne» hovedsakelig er en sosialt konstruerte kategori, understøttet av myter om det evig feminine, blir også kategorien «eldre» forsterket av ulike myter om alderdommen. Disse mytene bidrar til å holde både kvinner og eldre på plass, den plassen andre har gitt dem (Beauvoir, 2000, s. 43).

Å si at kategorier er sosialt konstruerte er ikke ensbetydende med å benekte dem. For selv om Beauvoir problematiserer utbredte forståelser av kategoriene «kvinne» og «gammel» ved å argumentere for at de er skapt gjennom sosiale praksiser mer enn biologiske kjensgjerninger, anerkjenner hun nettopp kategoriens eksistens og betydning: Hvilken kategori mennesker plasseres i påvirker deres sosiale status, deres atferd, deres etiske og sosiale utfordringer. Det å bli tilskrevet medlemskap i en sosial kategori innebærer å bli tilskrevet en bestemt posisjon i et system av sosiale relasjoner (Haslanger, 2006, s. 20). Å understreke at disse kategoriene er sosialt konstruerte er heller ikke det samme som å si at

biologi ikke betyr noe. Ifølge Beauvoir kan biologiske kjensgjerninger være «uhyre viktig». Hun sier for eksempel at «ingen andre organismer er så tydelig underlagt den reproduserende funksjonen» som kvinnen. Sammenlignet med «mannen, virker han uendelig privilegert: hans genitale liv motarbeider ikke hans personlige eksistens» (Beauvoir, 2000, s. 75–76). Og når det gjelder gamle, er det klart at alderdommens fysiske svekkelse betyr noe: «Tingene yter større motstand, det blir tyngre å gå i trapper; avstandene blir lengre å komme gjennom, gatene farligere å krysse, pakkene tyngre å bære» (Beauvoir, 2016, s. 372). Men hvordan disse kjennsgjeringene evalueres og hvilke betingelser som tilbys er ikke naturgitt, det er resultatet av «en verden villet av mennesket» (Beauvoir, 2009, s. 97). Mulighetene for å leve godt også i alderdommen er sterkt betinget av ytre faktorer. En overfokusering på biologiske forskjeller vil kunne legitimere andregjøring, og til at betydningen av samspillet mellom biologi og ytre faktorer neglisjeres. Dessuten, hvilke ytre faktorer – i form av makt, ressurser, muligheter – som er tilgjengelige, er altså avhengig av hvor i det sosiale hierarkiet den kategorien vi plasseres i befinner seg. Det er igjen avhengig av kontekst, for både «gammel» og «kvinne» har blitt (og blir) tillagt ulik status i ulike kontekster (Ásta, 2018, s. 127–128). Det er derfor Beauvoir slår fast at alderdommen og dens vilkår skapes i kulturen: «Alderdommen kan bare forstås i sin helhet; den er ikke kun biologisk, men også et kulturelt faktum» (Beauvoir, 2000, s. 20).

9. Alderdommens metode

Alderdommen lar seg altså ikke entydig definere, forklare eller forså ut fra ett bestemt perspektiv. I tillegg til biologi må vi se både på ytre aspekter som materielle og sosiale faktorer, og på indre aspekter som de psykologiske og eksistensielle reaksjonene på de ytre forholdene. Hver av disse faktorene

reagerer på alle andre og blir påvirket av dem; det er i denne uendelige sirkelbevegelsen vi må gripe [alderdommen] ... [S]elv om alderdommen er en transhistorisk realitet er det likevel et faktum at denne skjebne blir opplevd som ulik alt etter den sosiale konteksten og vice versa (Beauvoir, 2016, s. 16).

Til sammen utgjør disse forholdene det Beauvoir både i *Det annet kjønn* og i *Alderdommen* kaller for situasjon. Det kan diskuteres hvorvidt Beauvoirs bruk av situasjonsbegrepet, særlig i *Alderdommen*, kan leses som et bidrag til det som i dagens feministiske teori kalles for interseksjonell analyse, det vil si undersøkelsen av hvordan parallelle og samvirkende akser av (samtidige) sosiale identiteter påvirker hverandre og er bestemmende i forhold til hvor frie eller undertrykte individer og grupper av individer er. Interseksjonalitetsbegrepet er først brukt av Kimberlé Crenshaw for å vise hvordan både rasisme og sexisme griper inn i svarte kvinners liv på en måte som ikke lar seg fange tilstrekkelig opp ved kun å kategoriene rase eller kjønn hver for seg (Crenshaw, 1989, 1991, s. 1224). Det er i dag mange (og kontroversielle) måter å forstå og bruke interseksjonalitetsbegrepet på, men begrepet kan gi et rikt rammeverk for å undersøke vår væren-i-verden og vår-væren-med-andre både i og utenfor filosofifaget (Gines, 2011, s. 275).¹²

Beauvoir har imidlertid blitt kritisert for *ikke* å være interseksjonell, det har blitt hevdet at hun bruker lukkede og universelle kategorier – for eksempel at hun snakker om «kvinne» når hun burde si «hvit, fransk funksjonsfrisk, heteroseksuell, middelklassekvinne», og for å

12. For en gjennomgang av ulike måter å bruke begrepet interseksjonalitet på, se for eksempel Sara Berstein (2019). *The Metaphysics of intersectionality. Philosophical Studies*, 177, s. 321–335, eller A. Kings, A. (2017). *Intersectionality and the Changing Face of Ecofeminism. Ethics & the Environment*, 22(1), s. 63–87.

bruke rase som en analogi til kjønn og ikke se hvordan kjønn og rase samvirker (Collins, 2017; Gines, 2017). Hun sier heller ikke mye om rase, i *Alderdommen* er denne kategorien nærmest fraværende, noe som reiser spørsmålet om det å bruke interseksjonalitet om Beauvoirs analyse av alderdom og aldring derfor representerer en utvanning av begrepet. Det er likevel vanskelig å ikke legge merke til at Beauvoir i sin behandling av alderdommen nettopp understreker at undertrykkning og diskriminering av eldre må forstås i lys av flere synkrone diskriminerings- og maktstrukturer (Weiss, 2014, s. 55). I *Alderdommen* demonstrerer Beauvoir, slik jeg har vist i denne artikkelen, hvordan alder samvirker med både kjønn og klasse. Dette er et svært nyttig perspektiv, for til forskjell fra kjønn, klasse og rase, har alder *ikke* stått i forgrunnen av interseksjonalitetsteorier (Deutscher, 2017, s. 438). Faktisk er det et påfallende fravær av oppmerksomhet på alder blant interseksjonalitetsteoretikere som altså vil si noe om hvordan ulike akser virker sammen både når det gjelder undertrykkelse og privileger. Og gerontologien har, på sin side, blitt kritisert for å være for ensidig opptatt av alder og ikke tilstrekkelig vektlegge hvordan aldring interagerer med faktorer som kjønn, klasse, etnisitet og rase (Freixas, Luque & Reina, 2012). Vil vi filosofere over fenomenet alderdom og den gamles væren i verden må vi ta alle disse faktorene med i betraktning.

Det er nettopp for å forstå alderdommens kompleksitet at Beauvoir anvender et mangfold av perspektiver i sin analyse. I tillegg til eksistensfilosofi, etikk og fenomenologi, bruker hun vitenskapelige rapporter, økonomiske analyser, litteratur, marxistiske og psykologiske teorier, historiske og etnologiske fakta, det andre har fortalt henne og egne subjektive opplevelser. Alle disse disiplinene og perspektivene kaster på ulikt vis lys over hva det vil si å være menneske, et eldre menneske. Hennes tenkning – som er forankret i humanistiske tradisjoner og samtidig inspirert av de etiske og politiske spørsmål i sin egen tid – tar nettopp sikte på konkret handling og engasjement. I tillegg til at Beauvoirs mangefasettede tilnærming til alderdommen kan være en modell for utvikling av de humanistiske disipliner i dagens komplekse samfunn (Pettersen & Bjørnsnøs, 2015; Bjørnsnøs, 2016), er det også mye å hente ved å studere hennes metode for de av oss som ønsker å forstå alderdommen. Kjønn og alder eies likevel ikke av de humanistiske fagene. Dette er kritiske og analytiske kategorier, ikke deskriptive og lukkede begreper. Som fenomener tilhører kjønn og alder ikke eksklusivt én disiplin eller én fagtradisjon – men utfordrer dem alle. Derfor har Beauvoirs metode ikke bare blitt beskrevet som tverrfaglig (Pettersen & Bjørnsnøs, 2015), men også som transdisiplinær (Sandford, 2017) fordi hun så tydelig viser at det å forstå menneskers væren-i-verden fordrer en disiplinoverskridende forskning. Og fordi feministisk filosofi og teori ofte er en møteplass for utforskning av disiplinoverskridende begreper og kategorier (Sandford, 2015), har både *Det annet kjønn* og *Alderdommen* vist vei når det gjelder analysen av både kjønn og alder. Den betydningen Beauvoirs *Det annet kjønn* har hatt i vår kultur, demonstrerer tydelig det transformative potensialet denne typen forskning, inkludert feministisk filosofi, har. Med tanke på den kommende demografiske endring er *Alderdommens* metode og innsikter et særdeles viktig verk.

10. Den gode alderdommen

Men hva kan vi gjøre? Mange sider ved eldres situasjon er «skandaløse», og Beauvoir skildrer dette detaljert og uten omsvøp. *Alderdommen* kan derfor fremstå som dyster lesning, og det kan være en av grunnene til at verket ikke har fått den oppmerksomhet det fortjener. Den som finleser *Alderdommen* vil imidlertid se at hun også fremhever at noe kan gjøres med situasjonen, og at det finnes fordeler ved alderdommen. En fordel er for eksempel at en

slipper å behage andre mer. Eldre trenger ikke lenger bry seg om hva andre forventer av dem. Dette er særlig frigjørende for de mange kvinner som gjennom et helt liv har gitt omsorg til andre; nå kan de endelig ta vare på seg selv. Beauvoir sier hun vet om en kvinne som skilte seg ved 70 år for å få mest mulig ut av livet. Og sier hun, det finnes folk på 80 og 90, ja til og med over 100 som fortsatt gleder seg over livet og er lykkelige (Beauvoir, 2016). La oss derfor spørre hva som kjennetegner den gode alderdommen.

Det er for det første at eldre kan fortsette med meningsfulle prosjekter de har satt i gang tidligere i livet. 'Jeg skal aldri sitte på et hjem og flette kurver', sa Beauvoir, hun fortsatte å dyrke sine interesser, særlig det å være politisk aktiv og dro på bilturer istedenfor fotturer når det siste ble for tungt på grunn av alder (Beauvoir, 2012). Det innebærer at vi allerede i ungdom og voksen alder må tenke over hva slags prosjekter vi engasjerer oss i, hva slags relasjoner vi skaffer oss og hvordan vi tar vare på dem. Grunnlaget for en god alderdom legges altså i de valg vi tar tidligere livet; derfor må vi reflektere over og ta ansvar for vår egen alderdommen allerede når vi er unge slik at vi i også alderdommen har meningsfulle relasjoner og prosjekter. Dette er et av kjernepunktene i Beauvoirs etikk slik hun utlegger den i *Pyrrhus og Cineas* og *Tvetydighetens etikk*, og som er viktig i hennes analyse både i *Det annet kjønn* og i *Alderdommen*: I kraft av å være mennesker har vi nemlig ontologisk frihet – vi kan sette oss egne mål, handle for å nå dem, og vi må også senere i livet stå til ansvar for de valg vi har tatt. Og heller ikke som gamle må vi oppgi denne friheten som innebærer at vi har rett til å bestemme over eget liv – også i alderdommen. Men valg og deltakelse lar seg bare realisere under bestemte betingelser. Derfor må, for den andre, den konkrete situasjon de eldre tibys være slik at de kan håndtere alderdommens særegenheter på en god måte. Dette gjør det mulig å kunne vektlegge det positive ved denne livsfasen, en mulighet som forsvinner om de gamle kjemper for å overleve og fra å isoleres fra resten av samfunnet. Vi må skape en situasjon hvor eldre får de materielle og relasjonelle mulighetene de behøver for å leve fritt og godt i denne fasen. Til det trenger de konkret frihet. «For mennesket dreier det seg ikke om å spørre seg selv om dets nærvær i verden er nyttig, og om livet er verdt å leve: Dette er spørsmål som ikke har noen mening. Det dreier seg om å vite om mennesket vil leve, og på hvilke betingelser» (Beauvoir 2009, s. 96). For det tredje, en god alderdom er betinget av gjensidig anerkjennelse. På samme måte som at kvinner og menn kan velge å se seg selv og hverandre som likeverdige, må også voksne og gamle se hverandre som likeverdige. Det må være en gjensidig anerkjennelse mellom generasjoner, voksne må slutte å gjøre den gamle til Den andre og betrakte dem som annenrangs mennesker som kan gjemmes bort – og de gamle må aldri finne seg i denne mangelen på anerkjennelse. Den gjensidige anerkjennelsen mellom generasjoner er en videreføring av et kjernepunkt i Beauvoirs etikk – den moralske friheten som krever at vi respektere både oss selv og andre som personer, og som tilsier at andregjøring og diskriminering er moralsk forkastelig. (Pettersen, 2009; 2011, s. 96–99).¹³ Og selv om situasjonen for eldre mange steder riktignok er endret til det bedre siden Beauvoir for 50 år siden skrev *Alderdommen*, er svaret hun gav på spørsmålet om hva vi som individer og samfunn burde gjøre for at et menneske skal kunne «forbli et menneske i sin alderdom» ganske tidløst (Beauvoir, 2016, s. 667): Svaret er at «man må alltid behandle det som et menneske».

13. Beauvoirs tre frihetshetsbegrep – ontologisk, konkret og moralsk frihet – er nærmere forklart sammen med hennes etikk blant annet i Pettersen, 2009; 2015.

Referanser

- Aristoteles (u.å). *Rhetoric*. Book II (W. Rhys Roberts Overs.) The Internet Classics Archive. <http://classics.mit.edu/Aristotle/rhetoric.2.ii.html> (Originalt verk publisert ca. 350 fvt.)
- Aristoteles (u.å). *The History of Animals*. Book IX (D. W. Thompson, Overs.) http://classics.mit.edu/Aristotle/history_anim.9.ix.html (Originalt verk publisert ca. 350 fvt.)
- Ásta. (2018). *Categories We Live By: The Construction of Sex, Gender, Race, and Other Social Categories*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190256791.001.0001>
- Beauvoir, S. de. (2009). *Phyrrhus og Cineas. Tvetydighetens etikk*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Beauvoir, S. de. (2000). *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Beauvoir, S. de. (2012). *Political Writings*. Urbana: University of Illinois Press. <https://doi.org/10.5406/illinois/9780252036941.001.0001>
- Beauvoir, S. de. (2016). *Alderdommen*. Oslo: Vidarforlaget. (Opprinnelig utgitt i 1970.)
- Bergesen, L. (2020, 2. april). Vi må kunne tenke nytt om alderdommen. *Dagens medisin*. <https://www.dagensmedisin.no/artikler/2020/02/04/vi-ma-kunne-tenke-nytt-om-alderdom/>
- Bernstein, S. (2020). The Metaphysics of Intersectionality. *Philosophical Studies*, 177(2), 321–335. <https://doi.org/10.1007/s11098-019-01394-x>
- Bjørnsnøs, A. (2016). Etterord. I Simone de Beauvoir, *Alderdommen* (s. 711–733). Oslo: Vidarforlaget.
- Collins, P. H. (2017). Simone de Beauvoir, Women's Oppression and Existential Freedom. I L. Hengehold & N. Bauer (Red.), *A Companion to Simone de Beauvoir* (s. 325–338). Indiana: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118795996.ch26>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 140(1), (s. 139–167).
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), (s. 1241–1299). <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Deutscher, P. (2003). Beauvoir's Old Age. I C. Card (Red.), *The Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*, (s. 286–304). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521790964.015>
- Deutscher, P. (2014). The Sex of Age and the Age of Sex. I S. Stoller (Red.), *Simone de Beauvoir's Philosophy of Age*, (s. 29–42). Birkach: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110339147.29>
- Deutscher, P. (2017). Afterlives: Beauvoir's Old Age and the Intersections of *The Second Sex*. I L. Hengehold & N. Bauer (Red.), *A Companion to Simone de Beauvoir*, (s. 438–448). Indiana: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118795996.ch35>
- Fisher, L. (2014). The Other Without and the Other Within. I S. Stoller (Red.), *Simone de Beauvoir's Philosophy of Age*, (s. 107–121). Birkach: De Gruyter.
- Freixas, A., Luque, B. & Reina, A. (2012). Critical Feminist Gerontology: In the Back Room of Research. *Journal of Woman and Ageing*, 24(1), (s. 44–58). <https://doi.org/10.1080/08952841.2012.638891>
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gines, K. T. (2011). Black Feminism and Intersectional Analyses. A Defense of Intersectionality. *Philosophy Today*, 55 (Issue Supplement), (s. 275–284). <https://doi.org/10.5840/philtoday201155Supplement68>
- Gines, K. T. (2017). Simone de Beauvoir and the Race/Gender Analogy in *The Second Sex* Revisited, (47–58) I L. Hengehold & N. Bauer (Red.), *A Companion to Simone de Beauvoir*, (s. 47–488). Indiana: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118795996.ch35>
- Haslanger, S. (2006). Gender and Social Construction: Who? What? When? Where? How? I E. Hackett & S. Haslanger (Red.), *Theorizing Feminisms: A Reader*, (s. 16–23). Oxford: Oxford University Press.
- Hegel, G. W. F. (1999). *Åndens fenomenologi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Kings, A. (2017). Intersectionality and the Changing Face of Ecofeminism. *Ethics & the Environment*, 22(1), (s. 63–68). <https://doi.org/10.2979/ethicsenviro.22.1.04>
- Kristeva, J. (1992). *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.
- Lloyd, G. (1995). *Mannlig og kvinnelig i Vestens filosofi*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- McWeeny, J. (2017). The Second Sex of Consciousness: A New Temporality and Ontology for Beauvoir's «Becoming a Woman». I B. Mann & M. Ferrari (Red.), «*On ne nait pas femme: on le devient*» *The Life of a Sentence*, (s. 231–273). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190608811.003.0013>
- Okin, S. M. (1989). *Justice, Gender, and the Family*. New York: Basic Books.
- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature*. London: Routledge.
- Pettersen, T. (2009). Simone de Beauvoirs etikk. Innledning. I Simone de Beauvoir, *Phyrrhus og Cineas. Tvetydighetens etikk*, (s. 7–28). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Pettersen, T. (2011). *Filosofiens annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Pettersen, T. (2015). Simone de Beauvoir: On Moral Freedom, Humanism and The Humanities. I T. Pettersen & A. Bjørnsnøs (Red.), *Simone de Beauvoir – A Humanist Thinker*, (s. 69–91). Amsterdam/New York: Brill/Rodopi. <https://doi.org/10.1163/9789004294462>
- Pettersen, T. (2020). Simone de Beauvoir and the «Lunacy Known as 'Philosophical System'». I S. Thorgeirsdóttir & R. Hagenruber (Red.), *Methodological Reflections on Women's Contribution and Influence in the History of Philosophy*, (s. 125–145). Basel: Springer Nature Switzerland AG. <https://doi.org/10.1163/25897616-03002003>
- Pettersen, T. & Bjørnsnøs, A. (2015). *Simone de Beauvoir – A Humanist Thinker*. Amsterdam/New York: Brill/Rodopi. <https://doi.org/10.1163/9789004294462>
- Pettersen, T. & Wiestad, E. (2013). Simone de Beauvoir. Frihet og situasjon. *Exphil I*, (s. 351–379). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandford, S. (2015). Contradiction of Terms: Feminist Theory, Philosophy and Transdisciplinarity. *Theory, Culture & Society*, 32(5-6), (s. 159–182). <https://doi.org/10.1177/0263276415594238>
- Sandford, S. (2017). Beauvoir's Transdisciplinarity: From Philosophy to Gender Theory. I L. Hengehold & N. Bauer (Red.), *A Companion to Simone de Beauvoir*, (s. 15–27). Indiana: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118795996.ch1>
- United Nations (2017). World Population Ageing. Hentet fra https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Report.pdf
- Weiberg, A. (2014). Age as a Problem for Both Sexes. I S. Stoller (Red.), *Simone de Beauvoir's Philosophy of Age*, (s. 65–67). Birkach: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110339147.65>
- Weiss, G. (2014). The Myth of Woman Meets the Myth of Old Age. I S. Stoller (Red.), *Simone de Beauvoir's Philosophy of Age*, (s. 47–64). Birkach: De Gruyter.
- Wollstonecraft, M. (2003). *Et forsvar for kvinners rettigheter*. Oslo: Pax Forlag A/S.